

В социальной философии языковую личность рассматривают как регулятор социальных отношений, с помощью нее сохраняется историческая и культурная память народов, передаются знания, с помощью языковой личности можно определить уровень развития индивидов, общества с экономической, политической, моральной точек зрения.

Языковая личность формируется благодаря жизни в обществе.

Языковой личностью можно считать любого носителя языка со своим характером, интересами, когнитивным пространством, языковыми способностями.

Марущак Олександр Васильович – аспірант кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського».

СПЕЦИФІКА МЕТОДІВ УСНОЇ ІСТОРІЇ У ВИВЧЕННІ ПАМ'ЯТІ

Усна історія є одним із передових напрямків сучасної світової історичної науки. Вивчення та усебічне осмислення усної історії як новаторської історіографічної та методологічної практики останніми роками висунулося в число найбільш популярних проблем історичного знання.

Усна історія існує вже більше як півстоліття. Вважається, що зародився цей напрямок досліджень в США у кінці 40-х років ХХ ст., - точніше, тоді почалося його існування як визнаної академічної дисципліни, після того, як в 1948 р. при Колумбійському університеті в Нью-Йорку був створений Дослідницький центр з вивчення усної історії. І саме в Америці усна історія здобула, мабуть, найбільший розвиток: на сьогодні в США діють понад тисячу університетських програм з вивчення усної історії.

Лише поступово інтерес до цього напрямку поширився і в інші країни, і тільки в 1970-і рр. можна було говорити про нього як про явище у світовій історичній науці. Академічне визнання та інституціональне оформлення усної історії відбувалися не без боротьби. У боротьбі цій грали свою роль і позанаукові чинники – такі, як ліві політичні симпатії, інтерес до культури і мови робочого класу, до його досвіду і світогляду. На хвилі такого інтересу у 1971 р. виник журнал «Oral History», а дещо пізніше з'явилося у Великобританії і наукове співтовариство з однойменною назвою, на чолі якого став один з піонерів усної історії в Сполученому Королівстві, та й взагалі в Європі – Пол Томпсон. Роботи Томпсона стали важливими віхами на шляху розвитку усної історії. Передусім це стосується його книги «Усна історія: голос минулого» [3].

Сьогодні під усною історією розуміється наукова дисципліна, що має власний метод дослідження – інтерв'ю, за допомогою якого здійснюється фіксація суб'єктивного знання окремої людини про епоху, в якій вона жила. Суттю цього дослідницького напрямку є запис (як правило, із застосуванням аудіо- і відеотехніки) та аналіз усної оповіді очевидців тих або інших подій, спогадів на задану тему або про якийсь життєвий період.

Мета і сенс існування усної історії – не для самих істориків, а для суспільства, в тому, щоб ввести у історію простих людей, що не творили великих справ і тому не потрапили на сторінки підручників та монографій. Але справедливості по відношенню до суб'єкта історії, надання йому належного місця в історії не вимагають просто вірити всьому, що він розповість в ході інтерв'ю. Як і до будь-якого джерела, історики мають критично підходити до використання інтерв'ю – просто тому, що хтось говорить, що щось відбувалось не так, розповідає красиво і переконливо – не означає, що це правда. Просто тому, що хтось «там був» не означає, що він повністю розуміє «що сталося». Тут швидше потрібні критичний аналіз та інтерпретація.

Усні історики розробили свій збірник рекомендацій щодо оцінки достовірності усної пам'яті. Першим кроком в оцінці інтерв'ю є перевірка надійності оповідача та його свідчення. Аналізується відношення оповідача до подій, фактів та явищ; визначається його особиста зацікавленість в представленні певної версії події; вивчається його фізичний й психічний стан під час подій і на момент інтерв'ю, а також внутрішня узгодженість елементів його розповіді. Про достовірність того, що розказано в інтерв'ю можна судити, порівнюючи його з іншими інтерв'ю на ту ж тему та з тим, що говорять документальні джерела.

На практиці виявляється нерідко, що усне джерело конфліктує з іншими доказами і несумісне з ними. Інтерв'ю – немінуче акт пам'яті, і хоча окремі спогади можуть бути більш менш точними, повними і правдивими, проте інтерв'ю зазвичай включають неточну інформацію, а іноді просто

пряму брехню. Оповідачі часто повідомляють імена і дати неправильно, об'єднують розрізнені події в одній події, розповідають історії сумнівної достовірності. Чи були різні респонденти по-різному налаштовані по відношенню до суперечливих подій, що врешті-решт могло вплинути на їхню інтерпретацію цих подій? Можливо, вони мають різні цілі, що змусило їх розповісти різні версії однієї і тієї ж історії? Може це письмові джерела були упередженими або обмеженими певним чином? Може проміжні події – наприклад, ідеологічні зрушення в період між подією та часом інтерв'ю або подальші популярні версії цих подій, вплинули пізніше на спогад? От перелік загальних питань, що їх має розв'язувати у своєму дослідженні історик.

Насправді, протиріччя і конфлікти між окремими інтерв'ю і між інтерв'ю та іншими видами доказів, що прямо-таки говорять про суб'єктивний характер усних джерел, являються предметом усно-історичного дослідження: «...зрештою розбіжності між реальними фактами і пам'яттю про них тільки сприяють зростанню цінності усних джерел як історичних документів... Вони породжуються активною творчістю самої пам'яті і уявою людей, що намагаються осмислити ключові події свого життя і усю історію в цілому» [2, с. 230]. Алессандро Портеллі, наприклад, досліджуючи факти смерті італійського робітника Луїджи Трастулли, який був застрелений під час мітингу-протесту проти НАТО в 1949 році, не зміг підкріпити їх адекватними усними свідченнями, оскільки його респонденти повідомляли абсолютно різні дату, місце і причину смерті робітника. Оповідачі маніпулювали фактами смерті Трастулли, стверджує Портеллі, щоб зробити її менш безглуздою і зрозумілішою для них, тому «помилки, вигадки і міфи ведуть нас через факти до їх значень» [1, с. 41]. Дійсно, існує значний масив літератури про складнощі інтерпретації інтерв'ю усної історії, що рясніє стратегіями відкриття та вивчення їх значень.

Проте, усні оповіді «не існують у заздалегідь підготовленому та статичному вигляді у свідомості оповідача», вони завжди різні – «ще нікому не вдалося записати ідентичні історії від однієї й тієї самої людини». Інтерв'ю з однією і тією ж людиною на основі загального набору питань, проведені різними інтерв'юерами, іноді являють нам яскравий приклад того, як реакція оповідача на соціальну ідентичність інтерв'юера формує оповідь. Тому результат кожного інтерв'ю – оповідь, що є наслідком безлічі питань та орієнтації оповідача на конкретного інтерв'юера. У зв'язку з цим Валері Йоу пропонує питання, що допомагатимуть усному історикові розвивати рефлексивну пильність і обережність. Історик має усвідомити: що він почуває до даного оповідача; які подібності та розбіжності має ця міжособистісна ситуація щодо інших; яким чином його упередження впливають на цей процес; з якими групами поза цим процесом він себе ідентифікує; чому цей проект важливий для нього; у виборі тем та питань – які альтернативи він оминув і чому обрав саме ці тощо [5, с. 14].

В інтерв'ю оповідач стискає роки життя в декілька годин в режимі розмови та може умовчувати про деякі відомі факти, або перекручувати їх, абсолютно свідомо. Не лише через те, щоб не викликати в пам'яті події, які примушують знову пережити перенесені у минулому фізичні й моральні страждання або в силу зміни політичної ангажованості, але і через недовіру до ученого, в якому іноді схильні бачити сторонню людину, що вторгається в особисте минуле. Тому якщо вірне твердження Алістера Томсона, що «пам'ять – це поле битви» [4, с. 189], то надзвичайно важливо, солдатом якої з армій, що б'ються на цьому полі, є дослідник, сприйматимуть його як «свого» чи як «ворога», а інтерв'ю – як задушевну розмову чи як допит з пристрастю. Передбачити заздалегідь розподіл ролей між учасниками інтерв'ю, від якого залежить, який сегмент пам'яті буде задіяний, зовсім не просто.

Таким чином, усний спогад це не просто ще одне джерело, при оцінці якого не виникає жодних проблем. Як і будь-яке інше історичне джерело, усне – ретельно перевіряється та досліджується істориками. Даний процес характеризують дві головні тенденції. Перша – це аналіз та інтерпретація інтерв'ю як історичного свідчення, а в цьому контексті – дослідження спогаду як форми опису та репрезентації тієї чи іншої події, фактів історії та життя. Друга – розуміння, використання та дослідження процесу взаємодії історика та оповідача як активних співтворців усного свідчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Портеллі А. Особенности устной истории / А. Портелли // Хрестоматия по устной истории. [Пер., сост., введение, общ. ред. М. В. Лоскутовой] – СПб.: Изд-во Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2003. – С. 32-51.
2. Портеллі А. Смерть Луиджи Трастулли. Память и событие / А. Портелли // Хрестоматия по устной истории; [Пер., сост., введение, общ. ред. М. В. Лоскутовой]. – СПб.: Изд-во Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2003. – С. 202-230.

3. Томпсон П. Голос прошлого. Устная история / Пол Томпсон; [Пер. с англ. М. Коробочкин, Е. Криштоф, Г. Бляблин]. – М.: Весь мир, 2003. – 368 с.
4. Томсон А. Легенда об АНЗАКЕ: исследуя национальную мифологию и память в Австралии / А. Томсон // Хрестоматия по устной истории; [Пер., сост., введение, общ. ред. М. В. Лоскутовой]. – СПб.: Изд-во Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2003. – С. 189 – 201.
5. Томсон А. Чотири зміни парадигм в усній історії / А. Томсон // Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник. – Вип. 11-12. – С. 7-24.

*Митали Людмила Сергеевна – аспірантка кафедри філософії і соціології
Государственного учреждения «Южно-украинский национальный педагогический университет
имени К. Д. Ушинского».*

ФИЛОСОФСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОНЯТИЯ «ГЕНДЕРНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ» В КОНТЕКСТЕ ПОСТНЕКЛАССИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ

Актуальность философского исследования гендерной идентичности обусловлена процессами глубинной трансформации современных обществ, направленных на формирование общественных отношений, основанных на принципах гендерного равенства. Проведение гендерных исследований способствует более глубокому осмыслению природы человеческой личности, мужского и женского начал, поскольку совершенно очевидно, что постпатриархатный порядок современного общества требует нового отношения к культурным категориям «мужчина» и «женщина». Изучение гендерных вопросов позволяет нам преодолеть абстрактное понимание человека как бесполого существа в главных проявлениях его общественной жизни и сформировать толерантное отношение к миру как к мужскому, так и к женскому [4, с. 77-78].

Поэтому вполне закономерно, что в последнее время гендерная проблематика волнует все больше украинских ученых. Например, В. Агеева связывает взросший интерес к проблемам гендера «с пересмотром и реинтерпретацией культурных моделей, которые происходят на рубеже столетий» [1, с. 3]. В. Чернецкий говорит о неоспоримом выведении на передний план гендерных вопросов в украинских культурных студиях [3].

Термин «гендер» многозначен, поэтому в современной научной литературе встречается его различная интерпретация. В современных философских словарях под гендером понимается понятие, используемое в социальных науках для отображения социокультурного аспекта половой принадлежности человека. Гендер является социальной организацией половых различий и культурологической характеристикой поведения, которое соответствует полу в данном обществе в данное время [3]. В свою очередь, идентичность рассматривается как соотносительность чего-либо («имеющего бытие») с самим собой. Понятие идентичности впервые детально было рассмотрено Э. Эриксоном. Согласно его теории, идентичность опирается на осознание временной протяженности собственного существования, предполагает восприятие собственной целостности, позволяет человеку определять степень его сходства с разными людьми при одновременном видении своей уникальности и неповторимости.

Определяя гендер как комплекс социальных значений, которые придаются биологическому полу, ученые подчеркивают, что это один из главных организующих принципов, стержень жизни, следовательно, анализ гендера и гендерной идентичности не должен сводиться к женской проблематике и для того, чтобы понять сущность гендера, нужно изучать и маскулинность, и фемининность.

Гендерный подход в целом при всех существующих модификациях и отличиях отдельных концепций предполагает, что различие в поведении и восприятии мужчин и женщин определяется воспитанием и присущими каждой культуре представлениями о сущности мужского и женского. Такое конструктивистское понимание полов расширяет возможности преодоления стереотипов, их иерархичности и опирающейся на них дискриминации. Моральные требования, предъявляемые к мужчинам и женщинам, не должны определяться их половой принадлежностью. Социальная ценность носителя моральной нормы определяется степенью его социальной свободы, основанной на осознанном чувстве долга перед обществом и руководством в действиях не половыми